

Slika 1. Apolonovo proročište u Delfima. Na slici se nalazi kompleks Apolonovog hrama.

Delfi – najpoznatije grčko proročište

Josip Šibarić, prof.

Prva osnovna škola Ogulin

Ljudi ne vole kad ima mačka, naročito crna, prijeđe preko puta, u hotelima često nema sobe s brojem trinaest, sretnim se smatra sresti dimnjačara, mada je to u današnje vrijeme gotovo znanstvena fantastika koliko ih malo ima, baš kao i lastavičje gnijezdo na krovu ili pronađena konjska potkova, ubiti zmiju blizu kuće donosi nesreću, radi zaštite od uroka maloj djeci stavljaju se crvene vezice na ruku, a kad se gleda nešto mlado, opet radi sprečavanja uroka, mora se pogledati u nokte. Ta narodna vjerovanja potječu još iz vremena kad su ljudi bili nepismeni i nisu poznavali prirodne sile i pojave. U modernom svijetu, kad su znanost i tehnologiju vrlo napredni, ovakvih vjerovanja zapravo ne bi trebalo biti, ali ih se nađe. Praznovjerje i vjera usko su povezani. Mnoge praznovjerice potječu još od pretkršćanskih vjerovanja, a kršćanstvo je neke preuzelo i stvorilo nove, a i društvene prilike jedan su od uzroka njihovog nastajanja. Ljudi koji ne vide izlaz iz osobnih problema ili ne mogu uočiti uzroke svoga neuspjeha često polažu nadu u sreću i natprirodne sile, tako da se praznovjerje odnosi na vjerovanje u povezanost između određenih radnji ili predmeta i budućih događaja, bez jasnih uzročno-posljedičnih veza. Ova vjerovanja često se temelje na tradicijama, mitovima ili osobnim iskustvima, te su duboko ukorijenjena u ljudskoj kulturi.

Grci se nisu izdvajali od ostalih naroda u tom pitanju – i oni su bili praznovjerni. U službenoj religiji molili su se i bogovima prinisili žrtve za dobrobit države, dok su u raznim kultovima nastojali saznati što ih čega u zagrobnom životu, ali i što će im se dogoditi u skoroj ili daljoj budućnosti. To je razlog da su posjećivali proročišta.

U proročištima su se donosile važne odluke vezane uz pojedinca ili uz pojedine države. Odluke o utemeljivanju kolonija, započinjanju rata ili sklapanju mira, savjeti ve-

Slika 2. Kazalište u Delfima sagrađeno je oko 400. pr. Kr. Od parskog kamena na mjestu ranijeg drvenog kazališta. Primalo je oko pet tisuća gledatelj.

zani uz zdravlje i bolesti, zločine i kazne, rješenja ustavnih i pravnih problema tražili su potvrdu proročica i mišljenje bogova, pa su proročišta dobivala velike darove. U Delfima je postojalo čak šesnaest građevina koje su služile za pohranu blaga koje su proročištu darivali pojedini grčki polisi. Polisi su se natjecali u količini darova čime su pokazivali svoju moć, ali i željeli udobrovoljiti bogove.

Osim vebnih hramova, proročišta su imala i stadione i amfiteatre za sportska i književno-dramska natjecanja.

Tri velika proročišta utjecala su na staru Grčku i veći dio teritorija koji je okružuje: Delfi, Dodona i Delos. U Dodoni je Zeusovo proročište u Epiru. Središte proročišta činio je golemi hrast po čijem su šuštanju i po žuborenju izvora ispod njega proricali budućnost. Kasnije su još pridošli mjedeni cimbal, koji su visjeli na hrastovim granama. U njihovu se zvečanju također očitovala Zeusova volja. Delos je otok na kojemu se rodio Apolon i tamo je podignuto drugo po važnosti Apolonovo svetište od tridesetak njih koji su se nalazili diljem grčkog antičkog svijeta.

Delfi (grčki: Δελφοί), u legendi prethodno nazvani Pito (grčki: Πυθώ), bili su drevno antičko sveto područje i sjedište Pitije te glavno proročište stare Grčke koje je bilo često posjećivano zbog donošenja važnih odluka u cijelom starom klasičnom svijetu. Danas se tako zove jedna grčka općina i gradić sagrađen za stanovnike sela Kastri. Srednjovjekovno naselje je bilo podignuto na samom arheološkom nalazištu čiji su se mramorni stupovi i drugi kameni elementi koristili kao besplatan kamenolom za izgradnju tamošnjih građevina. Ovakav način gradnje je bio uobičajen u naseljima koja su bila dijelom ili potpuno uništena, a takvih primjera ima mnogo i na području današnje Hrvatske. Arheolozi iz École française d'Athènes (Francuska škola iz Atine) su 1893. pronašli mjesto na kojem su se nalazili antički Delfi, pa je selo koje se tada tu nalazilo premješteno zapadno od lokacije hramova da bi se mogla vršiti arheološka istraživanja antičkog naselja.

Slika 3. Planina Parnas po pričama iz grčke mitologije bila je posvećena bogu Apolonu, ali i Korikijskim nimfama. Na ovoj planini je Apolon dao Orfeju zlatnu liru i naučio ga svirati, tu je bio dom i bogova Dioniza i Pana, krilatog konja Pegaza i Muza, Zeusovih kćeri i zaštitnica znanosti i umjetnosti. Danas se na ovoj planini nalazi najveće skijaško središte u Grčkoj.

Delfi su udaljeni petnaestak kilometara od luka Kira i Itea u Korinjskom zaljevu, a nalazi se na južnim padinama planine Parnas u antičkoj pokrajini Fokidi. Dolazak u antičko svetište nije bio jednostavan. U tim lukama brojni uhode dojavljivali su svetištu razloge posjećivanja proročišta, tako da su na vrijeme mogli biti „pripremani“ odgovori na postavljena pitanja, a nekima nije bio ni dozvoljen pristup zbog „nepovoljnih znakova“, odnosno složenosti ili posljedica odgovora na zahtjevna pitanja. A proročište su posjetile brojne poznate osobe antičkog svijeta. Među njima bili su: atenski državnik Solon, atenski vojskovođa Temistoklo, slavni filozof Sokrat, najveći osvajač antičkog svijeta Aleksandar Veliki i bogati lidijski kralj Krez.

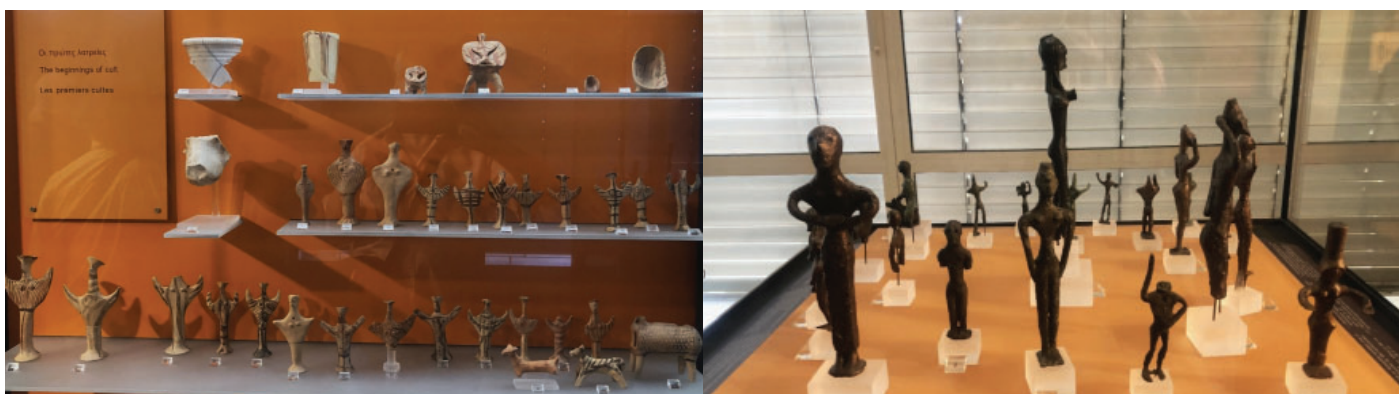
Stari Grci su smatrali da je u Delfima središte svijeta, obilježeno kamenim spomenikom poznatim kao Delfijski Omfalos (grčki: ομφαλός) ili pupak svijeta. Po mitu, Zeus je, želeći odrediti središte svijeta, pustio dva orla s različitih krajeva svijeta, a oni su se sastali upravo u Delfima.

Slika 4. i 5. Omfalos je kamen koji predstavlja središte svijeta u antičkoj Grčkoj. Izvorni kamen čuva se u muzeju u Delfima, a na mjestu gdje je kamen pronađen postavljena je njegova kopija. Prema nedavnim istraživanjima francuskih arheologa kameni pupak bio je postavljen na vrhu stupa na brončane tronošce koje su držale tri plesačice. (https://en.wikipedia.org/wiki/Omphalos_of_Delphi, 12.8.2024.)

Ime naselja povezano je s pojmom δελφός (delphos), odnosno matericom i ukazuje na obožavanje boginje Zemlje Gee na tom mjestu prije početka Apolonovog kulta. Apolon je povezan s ovim mjestom povezan preko delfina ("ribe s matericom") iz Homerove Himne Apolonu koja govori o Apolonovom dolasku u Delfe u obliku delfina, koji je na svojim leđima donio svećenike s otoka Krete. Druga legenda vezana uz Apolona govori da je on u Delfe došao sa sjevera i zaustavio se u tesalskom gradu Tempe, gdje je ubrao lovor, biljku koja mu je posvećena. U znak sjećanja na ovu legendu, pobjednici Pitijjskih igara u Delfima nagrađivani su lovorovim vijencem ubranim u tom gradu. Treća legenda kaže da je Apolon ovdje ubio Pitona, zmiju koja je živjela kraj Kastalijskog potoka i čuvala pupak Zemlje. Po toj zmiji Delfi su dobili svoje drugo antičko ime, a vjerojatno se po njoj zovu i Apolonove proročice Pitije. Svetište posvećeno Apolonu vjerojatno je najprije bilo posvećeno Gei, a poslije Posejdonu. Proročište je u to vrijeme proricalo budućnost na osnovu žuborenja vode i šuštanja lišća.

No delfijsko svetište ne započinje s Apolonovim kultom. Današnje arheološko nalazište moderna cesta razdvaja na dva dijela. U donjem dijelu se nalaze Atenin hram i gimnazij, a u gornjem dijelu riznice, Apolonov hram, kazalište i stadion na kojemu su se održavale Pitijjske igre koje su starije od Olimpijskih i koje su se također održavale svake četvrte godine. Na mjestu Ateninog svetišta pronađene su glinene figurice s uzdignutim rukama ili u sjedećem položaju na tronošcu iz oko 1400. pr. Kr.

Slika 6. Keramičke figurice s podignutim rukama iz mikenskog razdoblja. Nalaze se u muzeju u Delfima.

Slika 7. Ženske figurice u stavu obožavanja na pravokutnoj osnovi i figurice nerazlučivog spola s dvostrukim spiralama, možda fibulama iz 8. st.pr. Kr. te ženske figurice s visokim cilindričnim pokrivalom za glavu i naprijed ispruženim rukama iz prve polovice 7.st.pr.Kr. Snimljeno u muzeju u Delfima.

U drugoj polovici drugog tisućljeća pr.Kr. slijedi razdoblje stagnacije, a onda novo razdoblje vjerojatno nakon konsolidacije poslije doseljenja novih grčkih naroda i nestanka mikenske civilizacije. Iz tog vremena pronađeni su ostaci kuća, ali ne i svetišta, no iskopano je mnogo zavjetnih darova od bronce što govori da je u to vrijeme svetište postojalo te da je bilo poznato širem prostoru s kojega su darovi potjecali.

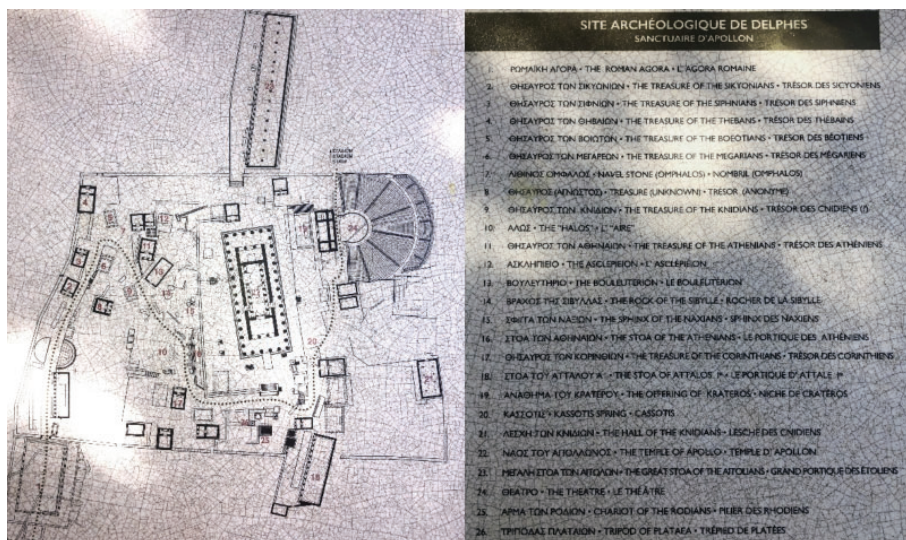
Grčki putopisac Pauzanija, koji je živio u drugom stoljeću, proputovao je Malu Aziju, Siriju, Palestinu, Egipat, Grčku i Italiju te je, najvjerojatnije između 155. i 180., napisao Vodič po Grčkoj (Περιήγησις τῆς Ἑλλάδος, Periēgēsis tēs Helládos) u deset knjiga. U istraživanju grčkoga kulturnog identiteta osobito zanimanje pokazao je za ki-

Slika 8. Rekonstrukcija Apolonovog svetišta u Delfima iz Delfijskog muzeja.

parstvo i slikarstvo arhajskog i klasičnoga doba, detaljno opisavši mnogobrojne spomenike. Kako su mnogi u međuvremenu uništeni i izgubljeni, iznimno su vrijedna njegova svjedočanstva o nekim lokalitetima, poput Olimpije ili Akropole, gdje je vidio Fidijina monumentalna djela. Vlastite zaključke podupirao je uz pomoć književnih izvora, spoznaja o lokalnoj tradiciji i epigrafskih dokaza na terenu, s kojima se osobito vješto služio. Suвременa su arheološka istraživanja u više navrata potvrdila točnost njegovih zapisa (<https://www.enciklopedija.hr/clanak/47079>, 12.8.2024.). Prema njemu, prvi Apolonov hram u Delfima izrađen je od grana lovora, drugi od pčelinjeg voska, a treći od bronce. No pravi uspon Delfa počinje u 8. st.pr.Kr. kada postaju vjersko središte grčkog svijeta. U 7. st.pr.Kr. Apolonu i Ateni grade se hramovi u dorskom stilu. Ostatke tih hramove može se jedino pronaći u graditeljskim elementima kasnijih građevina u koje su elementi ovih ugrađeni. Naime, stari Apolonov hram u Delfima, koji su prema predaji podigli arhitekti Agamed i Trofonije, nestao je 548. pr.Kr. u požaru, a onaj s kraja 6. st.pr.Kr. uništio je 373. pr.Kr. snažan potres, tako da su Delfi bili gotovo iz temelja obnovljeni. Iz tog starijeg razdoblja sačuvano je vrlo malo spomenika: kipovi Kleobisa i Bitona iz 6. st.pr.Kr., a najpoznatiji spomenik, Kočijaš iz Delfa, potječe iz oko 475. pr.Kr. Danas se ovi i drugi nalazi čuvaju u Delfijskom muzeju (<https://www.nova-akropola.rs/delfi-anticko-prorociste/>, 12.8.2024.). Kad je izgorio Apolonov hram, sve grčke države smatrale su svojom dužnošću dati što veći doprinos njegovoj obnovi. Tako je u tu svrhu sakupljeno oko tri tisuće talenata (oko osamdeset tona srebra).

Slike 9. i 10. Skica arheološkog nalazišta u Delfima s popisom dijelova lokaliteta snimljena na samom lokalitetu.

Kroz arheološko nalazište od ulaza do Apolonovnog hrama i kazališta vodi tzv. Sveti put (Via sacra) duž kojega se nalaze brojni zavjetni kipovi i riznice.

Slika 11. Fedrijadele su dvije litice visoke oko 700 metara i nalaze se na donjem dijelu južne padine Parnasa. Antički povjesničari Strabon, Plutarh i Pausanija spominju ove stijene kada opisuju Delfe. Plutarh je dugo godina i sam bio svećenik u Delfima i tumačio proročanstva. Fedrijadele znači "blistave stijene" (grčki: Φαιδριάδες, engl. Phaedriades). Delfski sveti izvor, odnosno izvor potoka Kastalija, nalazi se u klanecu između ovih stijena. Na ovom mjestu nalaze se preostali ostaci dviju monumentalnih fontana koje su dobivale vodu s ovog izvora. Datičaju iz arhajskog razdoblja. Rimljani su kasnije usjekli fontanu u stijeni.

Slika 12. Prvi skup ostataka koje posjetitelj vidi nakon ulaska u arheološko nalazište je rimska Agora, koja se nalazila odmah izvan peribolosa, ili vanjskih zidina svetišta. Rimska Agora sagrađena je između svetišta i Kastalijskog izvora, otprilike 500 metara dalje. Ovaj veliki pravokutni popločani trg nekada je bio okružen jonskim trijemovima sa svoje tri strane. Trg je nastao u rimsko doba, ali danas vidljivi ostaci duž sjeverne i sjeverozapadne strane potječu iz kasnoantičkog razdoblja. Uz nju je vjerojatno bila osnovana otvorena tržnica na kojoj bi posjetitelji kupovali zavjetne poklone kao ponudu bogovima. Također je služio kao okupljalište za procesije tijekom svetih svetkovina. Za vrijeme Carstva ovdje su podizani kipovi careva i drugih značajnih dobročinitelja, o čemu svjedoče preostala postolja. U sklopu agore nastaju i kasnoantičke radionice brojnih obrtnika.

Od samog ulaza u nalazište, pa uz padinu skoro do samog hrama, nalazi se veliki broj votivnih ili zavjetnih kipova i brojne riznice. Njih su podizale razne grčke države, kako prekomorske, odnosno kolonije, tako i one s grčkog kopna, da bi obilježile pobjede i zahvalile se proročistu za korisne savjete. Najimpresivnija je danas restaurirana Riznica božice Atene, koja je podignuta u znak sjećanja na atensku pobjedu u Maratonskoj bitci. Atenjanima je proročica također savjetovala da imaju vjeru u svoje "drvene zidove". Atenjani su to shvatili

Slika 13. Jedna od početnih riznica duž svetog puta.

kao vjerovanje u vlastite ratne brodove, jer su nakon toga dobili poznatu bitku kod otoka Salamine u kojoj su uništili perzijsko ratno brodogradilište i ostvarili prevlast na moru nad Perzijancima. Druga impresivna riznica je posvećena gradu Sifnosu, u kojoj je nagomilano veliko bogatstvo iz rudnika srebra i zlata.

Uz Sveti put nalaze se Atenska, Beotijska, Knidska, Sikionska, Sifnijska, Tebanska, Akantijska i Masaliotska riznica. Riznice su sagrađili mnogi grčki gradovi-države u znak sjećanja na pobjede i zahvale proročistu na njezinim savjetima, za koje se smatralo da su pridonijeli tim pobjedama. Ove su zgrade držale darove dane Apolonu; to je često bila "desetina" ili desetina plijena iz bitke. Najdojmljivija je sada obnovljena atenska riznica, izgrađena u znak sjećanja na njihovu pobjedu u bitci kod Marathona 490. pr.Kr.

Sifnijsku riznicu posvetio je grad Sifnos, čiji su građani davali desetinu od uroda svojih rudnika srebra sve dok rudnici nisu naglo prestali kad je more poplavilo radove. Jedna od najvećih riznica bila je ona grada Argosa. Dovršena 380. pr. Kr., čini se da njihova riznica podignuta po uzoru na Herin hram u Argolidi. Međutim, novija analiza arhajskih elemenata riznice sugerira da je njezino osnivanje prethodilo tome.

Slika 14. Riznica Beočana posvećena je u kasnom arhajskom razdoblju unutar svetišta Apolona u Delfima. Identificirana je prema epigrafskom materijalu pronađenom na tom mjestu (natpisi u beotskom stilu kasnog arhajskog pisma). Temelji ove riznice nalaze se pri jugozapadnom kraju Svetog puta. Pausanija ne spominje tu građevinu, pa je moguće da je uništena u njegovo vrijeme. Sačuvani arhitektonski dijelovi upućuju na to da se radilo o dorskoj građevini od vapnenca. Prema sačuvanim natpisima, zgrada je datirana oko 525. pr.Kr.

Na ulazu u arheološko područje u Delfima nalazi se Arheološki muzej. Prvi muzej izgrađen je 1903. prema nacrtima francuskog arhitekta Tournairea, a financirao ga je A. Syngros, kako bi se tamo smjestili nalazi velikih francuskih iskapanja započelih 1892. Izvorna zgrada, koja se sastojala od dva krila, proširena je i renovirana godine 1935-6.

Slika 15. Atensku riznicu (grčki: Θησαυρός των Αθηναίων) sagradili su Atenjani za čuvanje posveta i zavjetnih darova koje su njihov grad i građani dali Apolonovom svetištu. Cijela riznica, uključujući njenu skulpturalnu dekoraciju, izgrađena je od parskog mramora. Datum izgradnje je sporan, a mišljenja znanstvenika kreću se od 510. do 480. godine pr.Kr. Nalazi se neposredno ispod Apolonovog hrama duž Svetog puta kako bi svi posjetitelji mogli vidjeti atensku riznicu na putu do svetišta. Pauzanija spominje zgradu u svom izvještaju o svetištu, tvrdeći da je posvećena od plijena iz bitke kod Marathona, koja se vodila 490. pr. Kr. protiv Perzijanaca. Bitka kod Marathona može se vidjeti na nekim slikama metopa koje njihovu pobjedu uspoređuju s mitologijom. Korištenjem utemeljitelja Atene, Tezeja, za prikaz pobjeda Atene, riznica je utvrdila Atenu kao jedan od najmoćnijih polisa Grčke. Metope iz atenske riznice prikazuju najranije poznato prisustvo Tezeja u velikoj skulpturi. Prije ove riznice, Tezej je bio prikazan na slikama na vazama, ali nisu pronađeni nikakvi arhitektonski prikazi. Iako je Heraklo također prikazan u metopama, dodani herojski karakter pokazao je sve veću odanost Atenjana Tezeju. Uparivanje dva heroja bila je metafora koja aludira na bitku kod Marathona. Metope pokazuju identitet Atenjana i kako su gledali na svoje neprijatelje, strane ili domaće. Zgradu je iskopala Francuska škola u Ateni, koju je vodio Pierre de La Coste-Messelière, a rekonstruirana je od 1903. do 1906. Struktura je još uvijek vidljiva in situ, iako su metope reprodukcije; originali se nalaze u muzeju u Delfima. (https://en.wikipedia.org/wiki/Athenian_Treasury, 12.8.2024.)

Spremište za natpise sagrađeno je 1956. Potpuna obnova muzeja u skladu s novijim muzeološkim razmišljanjima ocijenjena je potrebnom 1958., a izveo ju je arhitekt Patroklos Karantinos. Napravljene su dvije nove prostorije, jedna za Kočijaša, a druga za brončane predmete, dok su postojeće tri preuređene. Stara spremišta pretvorena su u urede i pansion. Trijem je sagrađen ispred ureda za izložbu helenističkih kipova, ali je 1980. blokirao novim uredima, dok je dodani nova susjedna zgrada s više spremišta (za kipove, vaze i arhitektonske elemente) i laboratorij. Novi postav postavljen je između 1960. i 1963. godine.

Slika 16. Uz Sveti put na ovom mjestu nalazi su se zavjetni kipovi i to: skroz lijevo u polukrugu zavjetni kip admirala Lisandra, u sredini kružnog odsječka zavjetni spomenik Maratonskom bitci, a tek komadić postolja skroz desno odnosi se na zavjetni spomenik Arga iz 418. pr. Kr. Nakon pobjede nad Spartancima. Lisandrov zavjetni spomenik iz 404. pr.Kr. odnosi se na spartansku pobjedu nad Atenjanima na kraju Peloponeskog rata. Na pravokutnom pijedestalu bilo je postavljeno 39 brončanih kipova, a među njima Zeus, Dioskuri, Apolon i Artemida, Lisandar kojemu Posejdon stavlja pobjednički vijenac, zapovjednik zastave Ermonas i prorok Agija. Na 15 metara dugom pravokutnom pijedestalu zavjetnog kipa posvećenog pobjedi na Maratonu bilo je 13 brončanih kipova uključujući Atenu i Apolona, vojskovođu Mitadesa.

Godine 1979. izgrađeno je drugo stubište koje vodi do ulaza u muzej. Posljednje proširenje i obnova dovršeno je 1999. Uključivalo je obnovu postojećih izložbenih prostorija, modernizaciju i stvaranje novih laboratorija, izgradnju novih skladišta i ureda, te predvorja, kafeterije i suvenirnice, uređenje okoliša prostor oko muzeja te popravak arhitektonske ovojnice, krova i poda muzeja. Sve muzejske zbirke preuređene su u skladu sa suvremenim muzeološkim standardima, dodani su novi izlošci i suvremena informacijska tehnologija za posjetitelje. (http://odysseus.culture.gr/h/1/eh152.jsp?obj_id=3404, 12.8.2024.)

Slika 17. Između atenske riznice i stoe nalazi se Stijena sibila poput propovjedaonice. Legenda govori da je stijena mjesto s kojeg je pretpovijesna Sibila, koja je prethodila Apolonovoj Pitiji, sjedila kako bi izgovarala svoja proročanstva.

Slika 18. Stoa, ili otvoreni, natkriveni trijem, postavljen je otprilike u smjeru istok-zapad duž podnožja poligonalnog zida koji zadržava terasu na kojoj se nalazi Apolonov hram. Ne postoje arheološki dokazi o povezanosti s hramom. Stoa se otvorila prema Svetom putu. Prisutnost riznice Atenjana u blizini sugerira da je ova četvrt Delfa bila korištena za atenske poslove ili politiku, budući da se stoe općenito nalaze na tržnicama. Iako je arhitektura u Delfima uglavnom dorska, jednostavnog stila, u skladu s fokijskom tradicijom koja je bila dorska, Atenjani nisu preferirali dorski stil. Stoa je izgrađena u njihovom stilu, jonskom, a kapiteli stupova su siguran pokazatelj. Natpis na stilobatu pokazuje da su ga sagradili Atenjani nakon svoje pomorske pobjede nad Perzijancima 478. pr. Kr., kako bi u njemu smjestili svoje ratne trofeje. U to su vrijeme Atenjani i Spartanci bili na istoj strani. (<https://en.wikipedia.org/wiki/Delphi>, 12.8.2024.)

Slika 19. Odmah do Apolonovog hrama nalazi se Oltar Hiosa, koji je bio glavni oltar Apolonovog hrama. Izgrađen je nakon rekonstrukcije hrama 330-ih pr.Kr., zamijenivši stariji oltar iz vremena Alkmeonida. Žrtvenik iz 4. st.pr.Kr. posvetili su ljudi s Hiosa, o čemu govori natpis na lijevoj strani njegove krune. Oltar se sastoji od jezgre izrađene od vapnenca i obložene pločama plavkastog mramora. Žrtveni stol bio je od bijelog mramora i na njega su se svećenici vjerojatno penjali stubištem. Spiralni ukrasni elementi flankiraju gornji dio oltara, koji je također okrunjen cimatičem. Prema novijim istraživanjima spomenik datira u 3. st.pr.Kr., vjerojatno nakon 246./245. pr.Kr., kada je otok Hios postao član Amfiktionije. (https://en.wikipedia.org/wiki/Altar_of_the_Chians, 12.8.2024.)

Slika 20. Ruševine Apolonovog hrama koje su danas vidljive potječu iz 4. st.pr.Kr. i predstavljaju periptersku dorsku građevinu. Podigli su ga Spintar, Ksenodoros i Agaton. Desno od hrama je četvrtasto postolje spomenika u čast bitinijskog kralja Prusija II. Ukupna visina spomenika dosegla je 9,70 metara. Na vrhu je stajao kip kralja Prusije na konju. Spomenik je bio sličan pijedestalu spomeniku Emilija Paula, postavljenom oko 15 godina kasnije južno od ulaza u Apolonov hram, koji je danas izložen u Arheološkom muzeju u Delfima. (https://en.wikipedia.org/wiki/Monument_of_Prusias_II, 12.8.2024.) Ispred Oltara Hiosa i Apolonovog hrama nalazi se brončana replika Zmijskog stupa izgrađenog kao žrtva Apolonu 447. pr. Kr. Godine 324. car Konstantin Veliki premjestio ga je na hipodrom u Konstantinopolu. Izgrađen je u spomen na Grke koji su se borili i porazili Perzijsko carstvo u bitci kod Plateje (479. pr. Kr.).

Slika 21. Na vrhu arheološkog kompleksa nalaze se kazalište i stadion. Do stadiona, na kojemu su se održavale Pitijske igre, nisam mogao zbog radova. Stari amfiteatar izgrađen je na brdu iznad Apolonovog hrama. Ova lokacija pruža pogled na cijelo svetište i dolinu. Prvobitno je izgrađen u 4. st.pr.Kr., a kasnije je doživio nekoliko preinaka. Ima 35 redova i može prihvatiti oko 5.000 gledatelja. (<https://bs.wikipedia.org/wiki/Delfi>, 12.8.2024.)

Slika 22. Skulptura Kočijaša iz Delfa najpoznatiji je izložak u Arheološkom muzeju u Delfima.

Rimska vladavina u Grčkoj označava postupni pad moći Apolonovog svetišta u Delfima. Pojedini rimski vojskovođe i vladari, poput Sule i Nerona, opljačkali su samo svetište, a potpunu propast proročišta omogućio je car Teodozije I., koji je 392. naredio da se hramovi zatvore, a igre zabrane. One su se, prema Pindaru, održavale svake osme godine i više su bila glazbena nego sportska događanja. U 6. st.pr.Kr. igre su reorganizirane, uvedena su atletska natjecanja i od tada se održavaju svake četvrte godine baš kao i olimpijske, nemejske, istamske i panatenejske igre.

Arheološki kompleks je od 1987. godine na UNESCOvom popisu svjetske baštine.

Literatura

- <https://web.archive.org/web/20050403234200/http://www.monspeaker.ca/Delphi/delphi.html>
- http://odysseus.culture.gr/h/3/eh351.jsp?obj_id=2507
- http://odysseus.culture.gr/h/1/eh151.jsp?obj_id=3404
- <https://web.archive.org/web/20071224080139/http://www.livius.org/a/greece/delphi/delphi.html>
- <https://en.wikipedia.org/wiki/Delphi>
- Brekalo, Ivan, Grčka svetišta (Diplomski rad), Filozofskifakultet Sveučilišta J. J. Strossmayera u Osijeku, Osijek, 2015.
- Bulat, P. K., Pučko praznovjerje i mitologija, Narodna starina, Vol. 1 No. 1, 1922., 56-61 (<https://hrcak.srce.hr/70387>)
- Črpkčić, Gordana, Jukić, Jakov, Alternativna religioznost, Bogoslovna smotra, Vol. 68 No. 4, 1998., 589-617 (<https://hrcak.srce.hr/31591>)
- Domić Kunić, Alka, Proročanstva, znamenja, snovi: Praznovjerje na primjeru careva iz dinastije Julio-Klaudijevaca, Opuscula archaeologica 23-24, 1999.-2000., 405-416
- Filipović, Sergej, Religija stare Grčke i atenske svetkovine u čast olimpskih božanstava, Eshist 5, 2013., 12-20 (<https://hrcak.srce.hr/en/file/272024>)
- Pasini, Uroš, Nemirni Delfi, Latina et Graeca, Vol. 1 No. 17, 1981., 15-21 (<https://hrcak.srce.hr/223491>)
- Torbica, Nikica, Hram u životu starih Grka, Eshist 5, 2013., 21-25 (<https://hrcak.srce.hr/en/file/272027>)
- Zetić, Dražen, Praznovjerja u društvima današnjice, Spectrum : ogledi i prinosi studenata teologije, No. 3-4, 2008., 104-109 (<https://hrcak.srce.hr/38576>)

Prijedlog za citiranje (APA stil):

Šibarić, J. (2025). Delfi – najpoznatije grčko proročište. *Poučavanje povijesti*, IV(1), 48–55.